

Хоменко Г.Є.

Стилістичні засоби з символічним компонентом “вода” в медіатекстах початку XXI століття

Хоменко Ганна Євгенівна, здобувач
ДВНЗ “Криворізький національний університет”, м. Кривий Ріг, Україна

Анотація. У статті йдеться про вербальні символи. Проаналізовано сучасні тексти українського мовного медіапростору, зокрема, досліджено тропи, фігури та прийоми з репродуктивним та трансформаційним символічними значеннями слова-символу “вода”, виділено відтворювально-мнемічну функцію як домінуючу функцію в корпусі експресивних функцій медіатекстових стилістичних засобів із символічною семантикою, з’ясовано її вплив на експліцитну, емоційну, довготривалу пам’ять адресата.

Ключові слова: стилістичні засоби, символ, функція, експресивність, медіатекст

Символ є вираженням сутності пізнавального образу як наслідку узагальнюючої діяльності відображення, як форми позначення оточуючого світу [4, с. 206]. Символ – це довільний знак, що викликає однакову соціальну реакцію, тобто значення символу є загальноприйнятими у спільноті носіїв культури, указує на більш широкий текст, є прецедентним текстом [6, с. 48]. Символізація одвічно виступала універсальною естетичною категорією, унікальним ключем до розуміння духовного світу та засобом його проектування на світ матеріальний [9, с. 156].

Завдяки символічній ретроактивності реципієнт виявляє себе в певній успадкованій культурній традиції, сприйняття тексту оптимізується через упізнання загальнолюдського й культурно значущого, символ як прецедент полегшує процедуру декодування медіаповідомлень, адже актуалізує спільне для комунікантів смислове поле [1, с. 397]. Ми підтримуємо позицію Н. Ткачук, яка зазначає, що символічність припускає безліч значень, обрамлених загальною ідеєю, виходячи з цієї загальної ідеї, кожна людина може відкрити для себе в символі нове значення, тобто символ у своїй потенції володіє нескінченним числом значень, характеризується трансфінітністю [7, с. 324].

Це свідчить про поліфонічне “звучання” слова-символу в різних текстах, про динамічність та відносну нестабільність семантичної сутності символу в рамках одного національного зрізу, про рухливість символічних значень від ядра символу до периферії та навпаки, про нарощування нових смислів, поглиблення загальної семантичної палітри слова-символу. Динамічність та рухливість семантики символу залежить від лінгвістичних (контекст тексту, мовне оточення) та позамовних чинників (політична, економічна, культурна ситуація в суспільстві, моральний “клімат” нації, історична спадщина народу; світогляд, цінності, принципи, культурно-історичний досвід окремого індивіда).

Мета нашої статті – проаналізувати стилістичні засоби з символічним компонентом значення “вода” в сучасних україномовних медіатекстах початку XXI століття, їх відтворювально-мнемічну функцію, особливості семантики цих одиниць. Матеріалом дослідження послуговували україномовні друковані та електронні (інтернет-видання, інформаційні портали тощо) медіатексти за період з 2000 по 2014 роки.

Сучасний медіатекст узагальнює, глобалізує, категоризує, осимволізовує реальність суспільства, продукує та транслює нову, що має сугестивні властивості, впливає на ментальний простір комунікантів інфо-

рмаційного середовища. Фіксуємо в медіатекстах частотність використання тропів, фігур та прийомів із символічним компонентом значення, які мають великий експресивний потенціал. Медіатекстові тропи, фігури та прийоми з символічним компонентом значення мають строкату семантичну будову. Спостерігаємо в семантиці цих засобів експресивізації тексту факультативні трансформаційні символні значення, які мають здебільшого одиничний прояв у тексті, постійні значення, що реалізуються незалежно від контексту, та частотні трансформаційні значення, що функціонують у великих групах медіатекстів. Залежно від цього розрізняємо репродуктивні символи і трансформаційні. Репродуктивні символи використовуються тоді, коли в певному контексті усіх “традиційних” (закріплених у словниках, в українській культурній традиції) значень символу достатньо задля реалізації комунікативних та прагматичних завдань автора, ці символи відтворюють тільки основні (ядерні) й / чи периферійні символічні значення, трансформаційні символи сприяють нарощенню, прирощенню, вживленню, поглибленню загальної сукупності значень слова-символу.

У корпусі експресивних функцій тропів, фігур, прийомів з символічним компонентом вичленовуємо відтворювально-мнемічну функцію, яка безпосередньо пов’язана з експліцитною (декларативною) пам’яттю людини. Цей вид пам’яті має два типи: семантичний та епізодичний. Символізовані стилістичні засоби активізують обидва типи експліцитної пам’яті адресата, задіюють увагу читача, апелюють до образного мислення, емоційної та довготривалої пам’яті (за умови, коли адресат, сприймаючи повідомлення й аналізуючи зміст символу, звертається до своїх культурно-історичних знань, свого національного “я” в системі загальнонародної етноспільноти, водночас, згадує конкретні ситуації, події, обставини свого життя, пов’язані з ними емоційні переживання, що задіюють процес відтворення (процес пам’яті), невідомо чи усвідомлено пов’язує, співставляє їх із текстом, що сприймає, і переживає нові емоції, що закріплюються за цим текстом, який здатен перейти від короткочасної пам’яті до довготривалої, оскільки емоційна та образна прив’язка до об’єкта запам’ятовування сприяє кращому фіксуванню в пам’яті інформації через взаємодію “старих” слідів пам’яті й новоутворених).

Розглянемо тропи, фігури, прийоми з символічним компонентом “вода” в сучасних медіатекстах. Воду здавна шанують як святу – у воду не можна пловати; воді поклонялися, річкам, ставкам, озерам тощо при-

носили жертви (у візантійського письменника VI ст. Прокопія читаємо про наших предків: “Шанують вони річку, німф і деякі інші божества, жертвують їм усім і з цих жертв ворожать”), поклоніння спостерігаємо до нашого часу [3, с. 106]. Живим джерелом енергії, яке забезпечує життя на землі, є й дощ, це одне з утілень символу води, без якого не буде врожаю, а значить і благополуччя; цілющі властивості має й ранкова роса, яку в народі називали „божим дощем”, „божою вологою”, що лікує й очищає землю, умиває все живе; вода асоціюється з вологою і циркуляцією крові, життєвими силами як протиставлення сухості і смерті, повертає до життя і дає нове життя [5, с. 1]. Вона постає символом паруння, запліднення, розмноження – у давні часи шлюби бралися при воді; місток через річку – ще й тепер щасливе місце для закоханої пари [3, с. 106].

У сучасних медіатекстах зафіксовано чисельну групу графонів із символічним компонентом “вода”. Відтворювально-мнемічну функцію цього засобу підсилює його “графічність” – факультативні лапки, які реалізують візуально-атенційну функцію. Автор, упливаючи на зорову увагу реципієнта, пунктуаційно “підказує” читачу на те, щоб він перекодував, змінив семантику виразу, переосмислив його, це, у свою чергу, спричинить семантичні трансформації як контексту речення, так і усього медіаповідомлення. Одночасно з активізацією уваги автор прагне залучити експліцитну пам’ять адресата (семантичний й / чи епізодичний типи), звернутися до загальної бази знань та умінь читача, його історично-культурного досвіду, особистісних переживань, спогадів, емоцій, почуттів, пов’язаних із конкретними подіями чи ситуаціями індивіда, які активізують також емоційну пам’ять. Читач повинен докласти зусиль, аби правильно інтерпретувати інформаційний авторський посил повідомлення. Наприклад: *Що глибше сучасна наука проникає в таємниці найзагадковішої речовини на планеті, то більше перекодується, що “молодильні яблука”, “жива” і “мертва” вода – не просто витвір людської фантазії... [10]; “Жива” і “мертва” вода. Хороша питна вода має бути обов’язково чистою, звільненою від механічних домішок, хімічних і бактерійних забруднень. Звичайно, це не та вода, що тече з-під крана. І не та, що продається в пластикових пляшках... Із наведених прикладів ми бачимо, що вода, як дзеркало, реагує на будь-які наші емоції і почуття. Негативні енергії створюють потворні форми у воді, а позитивні енергії – створюють прекрасні картини з кристалів [13].* Денотативне значення слова вода – прозора, безбарвна рідина, що становить найпростішу хімічну сполуку гідрогену з киснем [2, с. 197]. В. Жайворонок тлумачить символ “живої” води також як джерельної, особливо цілющої; хто нап’ється правдивої живої води з трьох чи семи криниць, той набуває великої сили, а недужий зцілюється; воду пили, купалися в ній, окроплювалися нею; ... жива (живильна, живуца) / мертва вода / безсила вода – фольклорні образи води, яка додає сили або забирає їх; у казках герої набувають нелюдської сили, коли їх окроплюють живущою або цілющою (зцілющою) водою, а мертві оживають; добути такої води важко, бо її охороняє лютий змії [3, с. 107]. У першому медіавідрізку символ води

реалізується у своєму традиційному значенні як репродуктивний символ, що позначає цілющу, очисну, живильну рідину, яка загоює рани, надає сил людині, робить її непереможною, всесильною, символізує інтуїтивну мудрість (жива вода) й водночас нівежить, знесилює, паралізує людину (мертва вода, позбавлена чудодійних, цілющих властивостей). Уведення в речення одразу двох графонів з символічним компонентом “вода” нашою думкою, що автор прагне надати повідомленню відтінок сакральності шляхом використання антагоністичних символів – символів життя (жива вода) та смерті (мертва), відходу в небуття та воскресіння з мертвих. Значимо, що ці експресивні засоби взаємодоповнюють один одного, органічно експресивізують не лише речення, у якому функціонують, а й увесь медіатекст. Другий приклад маніфестує трансформацію постійного символічного значення “живої води”: ядерне значення води як цілющої, регенеруючої, воскрешальної відходить на семантичну периферію, доміантним значенням стає нове, власне авторське, яке прирощується до семантичної структури слова й переорієнтовує її. Журналіст позиціонує “живу” воду як рідину, *звільнену від механічних домішок, хімічних і бактерійних забруднень, очищену, здатну “приймати” позитивні емоції та почуття людини, що впливають та змінюють її структуру, перетворюватись на воду, яка позитивно впливає на функціонування внутрішніх органів людини, на стан організму загалом.*

Спостерігаємо також активне використання антифразису-символу задля продукування експресивності медіаповідомлення. Цей троп характеризується виключно номенами з символічним трансформованим значенням, адже його суть полягає або в заміні значення, або в запереченні значення. Наприклад: *“Наступного ж дня ця “чиста питна вода” в наших бутлях чомусь зеленіє, а часом і починає “пахнути”, – стверджують одні. “Чи правда, що її видобувають з артезіанських свердловин?” – запитують інші. “Зробіть, будь ласка, її аналіз, щоби знати, що н’ємо”, – наполягають читачі [11]; Мешканці сіл біля Грибовицького сміттєзвалища принесли у приймальню міського голови Львова Андрія Садового “мертву воду” з джерела, що знаходиться поблизу Грибовицького сміттєзвалища. ... На пляжі з-під води наклеєна наліпка із написом: “Грибовицька мінеральна вода імені Садового” [11].* У наведених прикладах автор заперечує семантику тропу, повністю змінює її, наповнює новими смислами, чим привертає увагу та зацікавлює читача, апелює до образного мислення, емоційної, експліцитної та довготривалої пам’яті, спонукає замислитися, детальніше проаналізувати зміст інформаційного відрізка задля успішного розуміння, засвоєння інформації. У першому випадку (“чиста питна вода”) має місце власне антифразис, що спричиняє зміну вектора семантики виразу на протилежний: символ позиціонується як брудна, каламутна, небезпечна для здоров’я рідина з неприємним запахом. Традиційне символічне значення – чиста, джерельна, цілюща, оновлююча, життєдайна волога – переміщується на далеку периферію семантики, автор натякає, що нормальна вода повинна мати деякі “магічні”, цілющі та оновлюючі властивості, але ставить

семантичний наголос на основному, новому контекстуальному смислі слова-символу. Другий приклад теж містить власне антифразис “мертва вода”. Журналіст переорієнтовує символічне значення, заміщуючи основний зміст (фольклорний образ води, що забирає людські сили, отруює, паралізує людину) новим, що знаходимо далі по тексту: “Грибовицька мінеральна вода імені Садового”, тобто очищена, збагачена мікроелементами, корисна для здоров’я, питна вода. Аби досягти емоційної рефлексії читача, автор вдається до співставлення мертвої та чистої, корисної, живої води, життя та смерті, оновлення, відродження та занепаду усього живого, прагне сакралізувати зміст повідомлення.

Рясніє сучасний медіатекст й алюзивними одиницями з символічним компонентом значення. У цьому випадку в корпусі експресивних функцій прийому домінує також відтворювально-мнемічна функція. Цей прийом характеризується строкатим семантичним наповненням, тому що слово-символ у складі алюзії ускладнює його зміст, нашаровуючи певний культурно-історичний зріз ментальності на конкретний історичний факт, подію, історичну особу, твір мистецтва тощо. Різні смисли (символічний та власне алюзивний), етнокультурні та історико-культурні вісі прийому перехрещуються, взаємодіють, впливають одна на одну, органічно утворюють семантично глибоку довершену смислову систему координат, яка продукує експресивність медіатексту. Наприклад: **Губить людей не пиво... НАДРА. Адміністрація пансіонату в селі Привітне, що поблизу Алушти, вирішила за рахунок незаконного видобутку прісних підземних вод забезпечити готельний комплекс живою водою. Та ще й підключили до цієї системи водопостачання розташовані поряд кафе, магазини, пансіонат. Факт незаконного використання води був виявлений співробітниками Алуштинського МВ ГУ СБУ в Криму** [8, с. 16]. У цьому випадку простежуємо алюзію на кінострічку радянського кінематографа “Не может быть!”, зокрема на гумористичну фразу “Губит людей не пиво, губит людей вода!”. Автор деформує структуру фрази та додає власну кінцівку,

тим самим переосмислюючи вислів, “оновлюючи” його. У самій фразі символ води є імпліцитним, стертим, прихованим, не називається, тільки мислиться, домислюється читачем. У подальшому контексті він чіткіше окреслюється, увиразнюється, семантично “оформлюється” завдяки прозорому контексту.

Ми засвідчили також, що активно функціонує в медіапросторі символ каламутної води. Наприклад: **Тече вода каламутна. Держсанепідслужбою області регулярно проводиться моніторинг умісту нітратів у воді громадських криниць та криниць, які використовуються для водопостачання дітей віком до 3-х років. Так, за результатами лабораторних досліджень, проведених Черкаським обласним лабораторним центром МОЗ України, цюгоріч перевищення вмісту нітратів у воді криниць було виявлено у 40% досліджених проб у цілому по області** [12]. Каламутна вода – у народних піснях – символ суму: “Тече вода з-під города та скаламучена. Яка в тої Парасочки хата засмучена!”; “Тече вода каламутна. Чого, дівко, така смутна?”; у суспільному житті – символ хаосу, беззаконня (“У каламутній воді рибка ловиться”); коли сниться каламутна вода – на сльози... [3, с. 108]. У прикладі на денотативне значення каламутної води як забрудненої, непрозорої, з небезпечними домішками рідини нашаровується алюзійне значення, пов’язане зі згадуванням автором української народної пісні “Тече вода каламутна” та символічне репродуктивне, яке постулює образ води як магічної злої сили, що приносить хвороби, сум, смуток, нещастя людині. Зазначені смисли взаємодоповнюють один одного, сприяють утворенню нового, осучасненого фольклорного образу води.

Отже, можемо зробити висновок, що в сучасних медіатекстах функціонує велика кількість символізованих тропів, фігур та прийомів із символічним компонентом “вода”, у корпусі експресивних функцій яких домінують функцією виступає відтворювально-мнемічна функція. Вони характеризуються високою експресивністю, строкатою семантичною будовою, здійснюють вплив на ментальний стан реципієнта.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- Бутиріна М. Символ як інструмент прикладних соціально-комунікаційних технологій / М. Бутиріна // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия “Филология. Социальные коммуникации”. – Т. № 24 (63). – 2011. – № 4. – Ч. 1. – С. 396–401.
Butyrina M. Symbol yak instrument prykladnykh sotsial'no-komunikatsiynykh tekhnolohiy [Symbol as a social and communication technology tool] / M. Butyrina // Uchenyye zapiski Tavricheskogo natsional'nogo universiteta im. V.I. Vernadskogo. Seriya “Filologiya. Sotsial'nyye komunikatsii”. – T. № 24 (63). – 2011. – № 4. – CH. 1. – S. 396–401.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Бусел.] – К. : Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
Velykyi tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy [Great Modern Ukrainian Dictionary] / [uklad. i holov. red. V. Busel.] – K. : Irpin' : VTF “Perun”, 2005. – 1728 s.
- Жайворонок В. Знаки української етнокультури : [словник-довідник] / В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 705 с.
Zhayvoronok V. Znaky ukrayins'koyi etnokul'tury [Ukrainian ethnic culture Signs : [Dictionary]] : [slovyk-dovidnyk] / V. Zhayvoronok. – K. : Dovira, 2006. – 705 s.
- Кушнір І. Символ землі у творенні національної картини світу (на прикладі франкомовної літератури) / І. Кушнір // Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови. – 2012. – Вип. 20, ч. 1. – С. 205–212.
Kushnir I. Symvol zemli u tvorenni natsional'noyi kartyny svitu (na prykladi frankomovnoyi literatury) [Land symbols in the national world view creation (on the background of French literature)] / I. Kushnir // Visnyk L'viv's'koho universytetu. Seriya inozemni movy. – 2012. – Vyp. 20, ch. 1. – S. 205–212.
- Снігирьова Л. Слово-символ як соціокультурна особливість народу (на основі слова вода) / Л. Снігирьова // Режим доступу : http://www.rusnauka.com/NPM/Philologia/10_10_snigir_ova%20l.doc.htm
Snihyr'ova L. Slovo-symvol yak sotsiokul'turna osoblyvist' narodu (na osnovi slova voda) [The word symbol as social and cultural folk feature (the word “water”)] / L. Snihyr'ova // Available at:

http://www.rusnauka.com/NPM/Philologia/10_10_snigir_ova%20l..doc.htm

6. Сорока Ю. Символи культури в соціологічному баченні: викладання соціології культури в умовах легітимізації української культури / Ю. Сорока // СОЦІОПРОСТІР: міждисциплінарний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи. – 2011. – №1(2). – С. 47–50.

Soroka YU. Symvoly kul'tury v sotsiologichnomu bachenni: vykladannya sotsiologiyi kul'tury v umovakh lehitymizatsiyi ukrayins'koyi kul'tury [Cultural symbols in the sociological vision: teaching sociology of culture in terms of legitimizing Ukrainian culture] / YU. Soroka // SOCIOPROSTIR: mizhdystyplinarnyy zbirnyk naukovykh prats' z sotsiologiyi ta sotsial'noyi roboty. – 2011. – №1(2). – S. 47–50.

7. Ткачук Н. Семантична характеристика архетипових тваринних слів-символів у текстах українських лікувальних замовлянь / Н. Ткачук // Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2010. – Вип. 13. – Ч. 3. – С. 324–331.

Tkachuk N. Semantychna kharakterystyka archetypovykh tvarynnykh sliv-symvoliv u tekstakh ukrayins'kykh likuval'nykh zamovlyan' [Semantic description of archetypal animal words and symbols in the texts of Ukrainian medical charms] / N.

Tkachuk // Aktual'ni problemy slov'yans'koyi filolohiyi. – 2010. – Vyp. 13. – CH. 3. – S. 324–331.

8. Урядовий кур'єр, газета, № 133(5018), 26.07.13 (м. Київ) *Uryadovyy kur'yer, hazeta, [Governmental Courier newspaper] № 133(5018), 26.07.13 (m. Kyiv)*

9. Хавкіна Л. Сучасний український рекламний міф: монографія / Л. Хавкіна. – Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2010. – 352 с.

Khavkina L. Suchasnyy ukrayins'kyy reklamnyy mif: monohrafiya [Modern Ukrainian Advertising Myth: monograph] / L. Khavkina. – KH.: Kharkivs'ke istoryko-filolohichne tovarystvo, 2010. – 352 s.

10. health.unian.ua, інформаційне агентство, 04.08.2009 (м. Київ)

health.unian.ua, informatsiyne ahenstvo, 04.08.2009 (m. Kyiv)

11. portal.lviv.ua, інтернет – портал, 19.11.2008; 27.06.13 (м. Львів)

portal.lviv.ua, internet – portal, 19.11.2008; 27.06.13 (m. Lviv)

12. provse.cz.ua, інтернет-видання, 26.09.13 (м. Черкаси)

provse.cz.ua, internet-vydannya, 26.09.13 (m. Cherkasy)

13. www.bershad.ua, інформаційний портал, 22.03.11 (м. Бершадь)

www.bershad.ua, informatsionnyy portal, 22.03.11 (m. Bershad')

Khomenko A.Ye. Stylistic means with a symbolic "water" component in the early twenty-first century media texts

Abstract. The article deals with verbal symbols that form and translate ethnic and national collective experience of certain ethnic group. The symbol is not a static, "frozen" phenomenon, its dynamics is caused by both external (social, cultural and historical changes in the society), and linguistic reasons. Symbol can extend the semantics and imagery of tropes, figures or means, and enriches the word semantic meaning due to additional connotation that can be included in the core of the trope, figure or means semantics. Simultaneously symbols remain on the meaning edge neutralizing the basic trope, figure or means content semantically "overshadowing" it. The article analyzes modern Ukrainian media texts and investigates tropes, figures and means with reproductive and transformative symbolic meanings of the "water" word-symbol. It also highlights reproduced-mnemonic function as dominant one in mediatexts tropes and figures with symbolic semantics. Reproduced-mnemonic function appeals to the person's cultural experience, national consciousness and motivates to intellectual "straining" in successful mediatext information decoding due to collective historical background referring, cultural and ethno-cultural experience and rethinking its reorientation within a specific mediacontext. This investigation has revealed in the semantics of these expressive means text optional transformational symbolic meanings with a single text appearance, constant symbolic meanings implemented despite the context and frequent transformation meanings operating in large groups of media texts. Thereafter two groups of symbols can be distinguished. The reproductive symbols are used in order to realize communicative and pragmatic tasks of the author. The transformation symbols contribute to the growth, increment, implantation and deepening a common set of meanings of the word symbol.

Keywords: trope, figure, symbol, function, expressiveness, mediatext

Хоменко А.Е. Стилистические средства с символическим компонентом "вода" в медиатекстах начала XXI столетия

Аннотация. Статья посвящена вербальным символам. Это вертикальная "сущность", которая структурирует и транслирует этнонациональный коллективный опыт отдельного этноса. В статье проанализированы современные тексты украинского языкового медиапространства, в частности, исследованы тропы, фигуры и приемы с репродуктивным и трансформационным символическими значениями слова-символа "вода", выделена воспроизведенно-мнемическая функция как доминирующая в корпусе экспрессивных функций медиатекстовых тропов, фигур и приемов с символической семантикой, изучено ее влияние на эксплицитную, эмоциональную, долговременную память адресата. Воспроизведенно-мнемическая функция апеллирует к культурному опыту человека, к его национальному сознанию, побуждает интеллектуально «напрячься» для успешного декодирования медиатекстовой информации символа путем обращения к своему коллективному историческому, культурному «Я», этнокультурному опыту и переосмыслению его, переориентации в рамках конкретного медиаконтекста. Зафиксировано в семантике этих средств экспрессивизации текста факультативные трансформационные символичные значения, имеющие в основном единичное проявление в тексте, постоянные символичные значения, которые реализуются независимо от контекста, и частотные трансформационные значения, которые функционируют в больших группах медиатекстов. В зависимости от этого различаем репродуктивные символы и трансформационные. Репродуктивные символы используются тогда, когда в данном контексте всех «традиционных» (закрепленных в словарях и в украинской культурной традиции) значений символа достаточно для реализации коммуникативных и прагматических задач автора, и он воспроизводит только основные (ядерные) и / или периферийные символические значения, трансформационные символы способствуют наращиванию, приращению, вживлению и углублению общей совокупности значений слова-символа.

Ключевые слова: троп, фигура, символ, функция, экспрессивность, медиатекст